

ONLINE

MACKÓ- FARSANG

Megmutatkoznak a medvék I.

Medvekultúra

A katolikus egyház negyven nappal karácsony után, február 2-án tartja Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepét. Ez a dátum szerte Európában és Észak-Amerikában a vallási hagyományok mellett a népi időjárési megfigyelésekben is nagy szerepet kapott. A régiek generációkon átívelő, több száz éves tapasztalata szerint ugyanis, ha február elején az idő tiszta és napsütéses, akkor az évszak további részében újra zordra fordul majd, és hosszú télre lehet számítani. Ha azonban borongós, akkor hamarosan megérkezik a tavasz. Mivel az akkoriak még a természet megfigyeléséből szerezték az ismereteiket, és az állatok viselkedéséből igyekeztek minél több mindenre következtetni, azok az időjárás-előrejelzésekben is főszerepet kaptak. Európában elsősorban a medvéket, egyes helyeken a farkasokat, Észak-Amerikában pedig a mormotákat figyelték meg ilyenkor. A néphagyomány szerint, ha ezek az állatok a téli szálláshelyükről kilépve meglátták az árnyékukat – tehát napsütéses idő fogadta őket –, megijedtek, és visszamenekültek aludni, mivel még sokáig várniuk kellett a tél végére. Bár a klímaváltozás azóta jóval kiszámíthatatlanabbá tette az időjárást, február másodika ma is a tél hosszát megjósoló jeles napként él a köztudatban.

Állatkertünk hagyományos rendezvényén a mackóárnyékot lessük.

Téli álom és valóság

A téli álom arra szolgál, hogy az állatok át tudják vészelní a táplálékszegény időszakot. Bár kézenfekvőnek tűnhet, de nincs közvetlen köze az évszakkal járó hőmérsékletcsökkenéshez, amit az is bizonyít, hogy ha a hibernáció során az állat testhőmérséklete túlságosan lecsökken, akkor felébred, hogy megfelelőbb helyre költözhessen. A téli álom alatt a szervezet anyagcseréje jelentősen lelassul, vagy teljesen le is állhat. A szívverések száma, a légzésszám és a testhőmérséklet is lejjebb száll. Egyes kisemlősök esetében a testhőmérséklet akár 32 °C-al is csökkenhet, ezzel szemben a téli álomra térő medvéknél csupán 3-5 fokkal; ezért a kutatók egy része a medvék téli pihenőjét nem is tartja valódi téli álomnak. Való igaz, hogy míg például egy mogyorós pele a téli hibernációja során alig reagál az ébresztgetésre, addig egy barnamedvét nem ajánlatos piszkálgatni ilyenkor, mert az kellemetlen meglepetésekkel járhat, azonban a medvék esetében is többről van szó ilyenkor egy kis szunyókálásnál. Légzésszámuk és szívverésük jelentősen lecsökken, táplálékot nem vesznek magukhoz, mivel ezekben a hónapokban az őszel felhalmozott zsírraktáraikból élnek, és még a folyadék-szükségletüket is abból pótolják. A veséik nem

termelnek vizeletet, a testükben keletkező karbamidot újra felhasználják aminosavak építéséhez. A mélyhibernációba eső állatokkal ellentétben viszont vannak életfolyamataik, amelyeket a telelés valóban nem érint. A nőstények például ilyenkor hozzák világra kölykeiket, és látják el anyatejjel a téli pihenő hátralevő egy-két hónapos ideje alatt, anélkül, hogy közben teljesen felébrednének. Ha találnak elegendő táplálékot, a hímek akár az egész telet ébren tölthetik, csupán akkor vonulnak el, ha az élelemforrás valami miatt elapad. Nem csak barlangokat vagy hegyoldalba ásott üregeket használnak telelésre (ezeket elsősorban a vemhes nőstények részesítik előnyben), hanem elegendő lehet számukra egy-egy szélvédett zug, vagy bokor alja, ahol még azt is hagyják, hogy a hó betemesse a bundájukat.

Medvekultusz

Számos kultúrában a medve az anyaság, a szülés jelképe: nem csupán véletlen egybeesés, hogy az angol nyelvben például a „medve” főnév és a „szül” ige hangalakja és leírása is (bear) azonos. Úgy tartották, hogy a medve kölykei formátlanul születnek, és az anyjuk nyalogatja őket bocs formájúra (aki látott már újszülött medvét, az nem is talál semmi meglepőt ebben a hiedelemben).

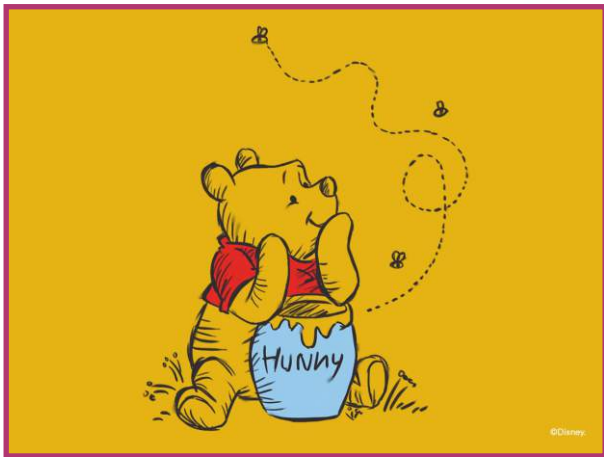
A szibériai népeknél, de egyes indián törzseknél is totemállat volt a medve, melytől saját magukat származtatták. A Japánban élő ainuknál napjainkig fennmaradt a medvetor, medveünnep ősi szertartása. Az egészen fiatalon befogott medvebocsot jól tartották mindenféle csemegével kb. egyéves koráig, majd szertartásosan leölték, és húsát elfogyasztották. Hitük szerint a medvetestbe kényszerült lelke így visszaszállhatott az égbe.

Oroszország allegóriája évszázadok óta a medve: az 1980-as moszkvai olimpia kabalafigurája is Misa mackó volt. Először 1553-ban, Shakespeare említi drámáiban (V. Henrik, Macbeth) a medve által megtettesítve az orosz birodalmat. Az 1848/49-es szabadságharc után készült egy grafika, amelyen a Magyarországot jelképező nőalakot az orosz medve fogja le, hogy az osztrák kétfejű sas a szívébe döfhesse a tőrt.

A magyarság által Göncölszekérként ismert csillagképet számos kultúra Nagy Medveként ismeri. A medve görög neve arktosz, s mivel e csillagkép segítségével határozható meg az Északi-sark, ezért lett az északi sarkvidék neve Arktisz. A vele ellentétes póluson levő Antarktisz neve is a medve szóból származik tehát, noha ezen a kontinensen sosem élt medve.

Ahogy Európában a barnamedvéhez kötődik számos népmese, hiedelem és legenda, úgy az északi sarkvidéken a jegesmedvéhez. Az inuitok (eszkimók) mitológiájában él egy képzelt lény, egy hatalmas, tízlábú jegesmedve, Kokogiak, akit Rudyard Kipling „tízlábú fehér szellem-medvének” nevez Kvikvern című novellájában.

Minden bizonnyal a medve számos emberszerű vonásával függ össze, hogy gyakran szerepel nemcsak a népmesékben, hanem a modern mesékben is. Mindenki ismeri Micimackót vagy a Dzsungel könyve Balúját (utóbbiról nem mindenki tudja viszont, hogy nem barnamedve, hanem ajakos medve), de Fülesmackóra is sokan emlékeznek a népszerű lengyel bábfilm-sorozatból.

Forrás: <https://www.davidjones.com/>

*Forrás: Royal Ontario Museum, vázlatot készítette E. H. Shepard, 1926.
Clive and Alison Beecham © The Shepard Trust gyűjteményéből*

A magyar mesebeli mackók sorát a századfordulón Sebők Zsigmond mesehőse nyitotta meg. A Mackó úr (később Dörmögő Dömötör) kalandjai tulajdonképpen ismeretterjesztő mesekönyvsorozat volt, amely hazai és távoli tájak látnivalóit mutatta be a gyerekeknek az emberként viselkedő és utazgató mackócsalád kalandjain keresztül. Későbbi mesemackóink között találjuk Bodó Béla ugyancsak utazgató Brumiját, az iskolába készülő pizsén-pisze Vackort Kormos István verses meséjéből, vagy Marék Veronika rajzolt játékmackóját, Boribont.

Marék Veronika: Boribon és a 7 lufi, Forrás: Pagony.hu

Több mint száz éve már, hogy gyerekek játékospolcának nélkülözhetetlen lakója a játékmackó, melyet világszerte Teddy bear néven emlegetnek. A Teddy Theodore Rooseveltt amerikai elnök beceneve volt, aki igencsak szeretett vadászni. 1902-ben egy vadászaton a hajtók egy agyonhajszolt medvebocsot tereltek elé, és egy fához kötötték, hogy lője le. Az elnök azonban nem tartotta sportszerűnek lelőni a szerencsétlen állatot, hanem megkegyelmezett neki, egy szemfüles játékgyáros pedig az engedélyét kérte, hogy a játékmackóját ennek emlékére róla nevezze el. Az igazán régi, száz éves vagy még idősebb Teddy-mackók a gyűjtők féltett kincsei.

Készítették:

Bagosi Zoltán
Demjén Zsófia
Horváth Alexandra
Koczor-Dombi Rita
Mirtse Áron
Szabon Márta

2021
Budapest